

KÓRÓJÁTÉKOK BERETTYÓÚJFALUBAN

A magyar gyermekjáték-kutatás tárgyi vonatkozásai kevésbé ismeretesek néprajzi irodalmunkban.¹ A folklór jellegű, főleg dalos-verses játékok ismeretanyaga aránytalanul nagy a játékszerek és játszási módjaik összegyűjtött adatai mellett. KISS Áron *Magyar gyermekjáték-gyűjteménye*,² LÁNG Mihály könyve,³ VOLLY István három füzeté,⁴ a Magyar Népzene Tára vaskos kötete,⁵ LAJOS Árpád gyűjteménye⁶ mellett – GÖNCZI Ferenc *Somogyi gyermek című* kötetében⁷, JÓZSEF Dezsőnek Udvarhely megyéből való gyűjtésében,⁸ CSETE Balázs közlésében⁹ és néhány kisebb tanulmányban találkozunk csupán a gyermekek játékszereinek leírásával a Magyarság Néprajza összefoglalóján kívül.¹⁰ A gyermekjátékok kutatásakor (vagy inkább a játékszerek vizsgálatakor) azoknak leírása mellett, főleg a kapcsolódó jelenségekre kell felfigyelnünk. Így figyelniük kell a felnőttek életéből való (a játékokban továbbélő) archaizmust; a múlt eszközeit és az ezekhez kapcsolódó játékos szokásokat, a játékok-játékszerek esetenkénti összetétele alapján pedig a társadalmi rétegződést, valamint az egyes játékok változásán keresztül a társadalmi fejlődést is. Nem utolsósorban hasznos adatokat szolgáltat a játékkészítéssel kapcsolatos szokások leírása, amelyek már kora gyermekkorban az életre való előkészülést, a földművelés munkájának ismeretét tartalmazzák.

A gyermek, de a felnőtt életének is nagy részét tölti ki a játék. Míg itt az életre való felkészülés segítője, addig ott az élet velejárója, a derű, a jókedv hordozója. Szinte átmenet nélkül érkezik meg a felserdült ifjú és leány a felnőtt hétköznapiakba. Mindent ugyanúgy csinál, mint ahogy kezdetben tanulta, csak egyre komolyabban, egyre finomabban, jobban kidolgozott szerszámokkal.

Balogh József kondás ezt mondja tréfásan 6 éves unokájáról: „Hajcsa a csürhét mán most, hátha kondás lesz belőle is.” – És a gyerek terelgeti a kunkorodó farkú, nagyfülű malacokat – amelyeket maga készített *izikkóróból* –, mintha valóban etetni, itatni akarná őket:

„Csi, csi, csi, kicsikéje, csi!”

vagy:

„Kucu, kucu, kucu.”

Ha megharagszik a játék állat engedetlenségéért, betaszítja a kóró-ólba:

„Kuss, be, ne!”

A játék szükségszerű velejárója az életnek – pedagógusaink szerint a gyermek munkája – és a történelem előtti korok népeinek anyagában is éppen úgy találkozunk játékszerekkel, mint a mai népek gyermekei kezén.¹¹ Ha egy falu játékkészletét vizsgáljuk, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a játékok (itt a házilag készült, ill. a gyermek maga készítette játékaikról van szó) mindig a legáltalánosabb, legolcsóbb és főleg a legkönnyebben munkálható anyagból készülnek.¹²

Jelen dolgozatban a gyermek maga készítette játékaik közül az *izik-kóróból* (kukorica-, tengeriszárból) készült játékokkal foglalkozunk. Nem mintha csak ez volna Berettyóújfaluban általános, hiszen a fából készített szekerek, sípok, kereplők éppúgy ismeretesek, mint a *barsiból* (*Arctium lappa*) készült bútorok, babák, a makkpipa, vadgesztenye játékok, pipacs baba, muhar edények (*Setaria verticillata*), de mert az *izik-kóró játékok* állanak legközelebb az újfalusi gyermekhez. 220 megkérdezett 6–10 éves fiú- és lánytanuló között egy sem akadt, aki ne játszott volna már ilyen maga készítette izik-kóró játékkal. Az irodalomban szinte alig találunk adatot ezekre a játékokra vonatkozólag.¹³ Magyarázata, hogy mind időszaki (főleg télvégi, tavaszi) játék, több esetben elkerülte a figyelmet, bár a kukorica földrajzi elterjedése indokolná, a rövid életű törékeny játékok gyors pusztulása viszont megnehezíthette a feldolgozás munkáját. Mindezek mellett minden valószínűséggel a közöny, a jelentéktelennek minősítő vélemény is hozzájárulhatott a feldolgozó munka elmaradásához.

¹ A gyermekjáték-kutatás összefoglalását, általános szempontjait és feladatait I. KRESZ Mária: *Magyar gyermekjátékkutatás*. Bp. 1948. Kny. a Magyar Népkutatás Kézikönyvéből.

² KISS Áron: *Magyar gyermekjáték-gyűjtemény*. Bp. 1891.

³ LÁNG Mihály: *A munkaszerepre való nevelés módja*. Bp. 1900.

⁴ VOLLY István: *Népi játékok*. I–III. Bp. 1945.

⁵ BARTÓK Béla – KODÁLY Zoltán: *Gyermekjátékok*. Bp. 1951. (MNT I.)

⁶ LAJOS Árpád: *A magyar nép játéka*. Bp. é. n.

⁷ GÖNCZI Ferenc: *Göcsej ... ismertetése*. Kaposvár 1914. 535–554.

⁸ JÓZSEF Dezső: *A nyikómenti gyermek magakészítette játékszerei*. Kolozsvár 1943. (Kny. az Erdélyi Múzeum 1943. 3–4. sz.-ból)

⁹ CSETE Balázs: *A jászkiséri gyerek játékszerei*. Bp. 1955. (Népünk hagyományaiából. Szerk.: IGAZ-MORVAY-SIMONNÉ 66–74.)

¹⁰ VISKY Károly: *Játékszerek*. Bp. é. n. (MN II.) 438–443. – N. BARTHA Károly: *Játékok*. Bp. é. n. (MN IV.) 453–498

¹¹ Vö. LIPS, Julius E.: *A dolgok eredete*. Bukarest 1958. 223. és GÖNCZI Ferenc: *Somogyi gyermek*. Kaposvár é. n. (1937) 189.

¹² Vö. JÓZSEF i. m. 3–4.

¹³ A Magyarság Néprajzán és GÖNCZI monográfiáján kívül, szempontunkból jelentősebb munka CSETE i. h. 66–74. A további (NÉ, Ethn.-ban található) munkákban csak egy-egy tárgy említésével találkozhatunk legfeljebb.